

Mezigenerační finanční transfery v kontextu ČR: Čím je ovlivněna finanční pomoc plynoucí od rodičů k dospělým dětem?¹

Barbora Hubatková

Navzdory argumentům předpovídajícím vytěsnění rodinných transferů transfery veřejnými je mezigenerační solidarita v Evropě stále silná. Většina peněžních transferů přitom plyne od starších generací k mladším, zejména od rodičů k dospělým potomkům. V českém kontextu byla mezigeneračním vztahům a mezigenerační pomoci věnována značná pozornost, i přes tento zájem nebylo však téma mezigeneračních finančních transferů směřujících od rodičů prozatím výrazněji prozkoumáno. Úkolem tohoto textu je tedy zejména jistá explorační práce tohoto fenoménu v českých podmínkách. S použitím dat Spotřebitelé a spotřeba prověřuji některé možné determinanty šance poskytnutí menší a větší finanční pomoci potomkům starším pětadvaceti let. Výsledkem je zjištění, že zatímco poskytování menší peněžní pomoci je ovlivněno spíše nepeněžními faktory, poskytování větší pomoci se odvíjí od peněžních prostředků, jimiž rodiče disponují, přičemž pomoc s větší pravděpodobností poskytují ti rodiče, kteří tak s ohledem na své finance učinit mohou. Rozšíření těchto stručných závěrů by mělo být úkolem budoucích analýz.

Navzdory argumentům předpovídajícím vytěsnění rodinných transferů transfery veřejnými je mezigenerační solidarita v Evropě stále silná (Schenk a kol., 2013; Künemund, 2005; Brandt a Deindl, 2013; Albertini a kol., 2007). Česká republika není mezi evropskými zeměmi výjimkou (Svobodová, 2009; Přidalová, 2007; Kuchařová, 2002; Vidovičová a Rabušic, 2003; Možný a kol., 2004; viz také Petrová Kafková, 2010). V českém kontextu byla tématům mezigeneračních vztahů a mezigenerační solidaritě věnována značná pozornost, diskutována byla zejména životní situace českých seniorů a také téma rodinné péče ve stáří (např. Rabušic, 1998; Přidalová, 2007; Veselá, 2002; Jeřábek, 2009; Sýkorová, 2005). Bylo přitom zjištěno, že většina dospělých potomků je nezbytnou péčí stárnoucím rodičům připravena poskytnout (Vidovičová a Rabušic, 2003). Rodiče však ve vztahu ke svým dospělým dětem nejsou pouhými potenciálními příjemci pomoci, nýbrž i jejími dárci - zvláště pak jedná-li se o pomoc finanční. Jak totiž dokumentuje řada studií, mezigenerační finanční transfery (mezigenerační finanční pomoc) častěji plynou od starších generací k mladším a zejména pak od rodičů k dospělým dětem (Sten Hartnett a kol., 2013; Albertini a kol., 2007; Attias-Donfut a kol., 2005; Hoff, 2007; Bianchi a kol., 2008; Možný a kol., 2004). Navzdory zájmu o mezigenerační tematiku nebyl fenomén této mezigenerační finanční pomoci v českých podmínkách doposud výrazněji prozkoumán. Úkolem tohoto textu je tedy předně jistá explorační práce, jejímž výsledkem by mělo být rozšíření stávajících analýz, které se prozatím soustředily zejména na pomoc poskytovanou rodičům jejich dětmi.

Mezigenerační finanční transfery

Silverstein (2006: 165) definuje mezigenerační transfery² jako „mezigenerační přenos zdrojů z jedné generace na druhou“. Podotýká přitom, že zájem se nejčastěji soustřeďuje na „strukturu a proces dobrovolné alokace *cenných zdrojů*, jimiž jsou peníze (hotovost a naturálie), čas (služby) a prostor (bydlení) napříč generačními hranicemi“

(s. 165; kurzíva originál). Finanční transfery jsou častěji uskutečňovány ve směru od starších generací k mladším³ (Sten Hartnett a kol., 2013; Albertini a kol., 2007; Attias-Donfut a kol., 2005; Bianchi a kol., 2008), nejsou však univerzální ani příliš vysoké (Zissimopoulos a Smith, 2010; Schenk a kol., 2010; Brandt a Deindl, 2013; Henretta a kol., 2013). V mnoha zemích (zvláště na jihu Evropy) je alternativou finanční pomoci dospělým dětem společné bydlení (Albertini a kol., 2007; Albertini a Kohli, 2013; Bianchi a kol., 2008).

Při vysvětlování mezigeneračních transferů do popředí vystupují dva teoretické modely používající koncepty altruismu a směny (reciprocity). Altruistický model je postaven na myšlence, že blaho rodiče je svázáno s blahem potomka, jehož potřeba pomoci transfer motivuje. Směnný model naopak předpokládá, že mezigenerační transfery jsou motivovány očekáváním budoucí reciprocity, tj. že rodiče si své potomky de facto zavazují k budoucí pomoci a podpoře (Lee a Aytac, 1998; Schenk a kol., 2010; Albertini a Radl, 2012; Brandt a Deindl, 2013; Sten Hartnett a kol., 2013; Light a McGarry, 2004; Berry, 2001; McGarry a Schoeni, 1995; Arrondel a Masson, 2001; Altonji a kol., 1996; Bianchi a kol., 2008). Z pohledu altruistického modelu mají tedy větší šanci obdržet finanční pomoc ti potomci, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodnění, např. studující, s nízkým příjmem nebo potomci s dětmi. Z pohledu modelu směny to jsou naopak děti, které jsou svým rodičům z hlediska času či vzdálenosti více „k dispozici“, např. nezaměstnané, bezdětné nebo žijící v blízkosti rodičovské domácnosti⁴ (Berry, 2001; Schenk a kol., 2010; Bianchi a kol., 2008).

Určení predominance jednoho z těchto motivů je podle řady názorů důležité pro odhadnutí dopadu veřejných transferů na transfery soukromé (Cox a Rank, 1992; McGarry a Schoeni, 1995; Arrondel a Masson, 2001; Silverstein, 2006). Diskutována je hlavně tzv. crowding out hypotéza, podle níž štědrá veřejná pomoc ve výsledku vytěsňuje pomoc soukromou. To je obzvláště pravděpodobné, jsou-li transfery motivovány altruisticky⁵ (Brandt a Deindl, 2013; McGarry

a Schoeni, 1995). Rozlišit mezi altruistickým a směnným motivem se však ukázalo být obtížné (Albertini a Radl, 2012; Bianchi a kol., 2008), zvláště zřejmě proto, že se do jisté míry jedná o falešnou dichotomii (Silverstein, 2006; Brandt a Deindl, 2013; Cox a Rank, 1992). Empirická evidence existuje jak pro altruistický (Dunn a Phillips, 1997; McGarry a Schoeni, 1995; Sten Hartnett a kol., 2013)⁶, tak směnný model (Cox a Rank, 1992); některým autorům se ovšem podařilo podpořit oba modely současně (Lee a Aytac, 1998; Brandt a Deindl, 2013; Berry, 2001; Light a McGarry, 2004). Kromě toho, s jakým primárním motivem rodiče potomkům finančně pomáhají, není ani zcela jasné, kdy tak činí. Podle Bianchi a kol. (2012) je to v důležitých životních fázích, jako např. při přechodu mezi vzdělanostními stupni nebo při zakládání samostatné domácnosti. Künemund a kol. (2005) naopak tvrdí, že raná dospělost není více spojena s potřebami vycházejícími z těchto specifických životních tranzic a že tedy rodiče potomkům finančně pomáhají spíše v krizových situacích, jakými jsou nezaměstnanost nebo rozvod.

Mezigenerační transfery v kontextu ČR

V českém kontextu byla mezigenerační solidaritě věnována značná pozornost (Petrová Kafková, 2010), zájem se však doposud soustředil zvláště na péči, kterou potomci poskytují svým starým a nemocným rodičům (např. Přidalová, 2007; Veselá, 2002; Jeřábek, 2009), nikoli na finanční pomoc plynoucí opačným směrem. Česká společnost se obecně vyznačuje silným deklarovaným důrazem na mezigenerační solidaritu (Svobodová, 2009; Přidalová, 2007; Kuchařová, 2002; Vidovičová a Rabušic, 2003; viz také Petrová Kafková, 2010); rodičovská pomoc dospělým dětem, a to až do vysokého věku rodičů, je přitom chápána jako samozřejmá (Kuchařová, 2002; Svobodová, 2009). Jako i v jiných západních zemích je však (u rodičů i potomků) stejně důležitý i důraz na samostatnost, včetně samostatnosti finanční

a rezidenční (Glaser a kol., 2010; Kuchařová, 2002; Sýkorová, 2005; Možný a kol., 2004; Vohralíková a Rabušic, 2004; Svobodová, 2010). To, že i v českém prostředí převažují transfery směrem od rodičů k dětem, zdokumentovali například Možný a kol. (2004), kteří z dat od dcer, matek a babiček zjistili, že materiální pomoc (zahrnující peníze a dary) častěji plynula od starší generace k mladší, nebyla však pomocí příliš frekventovanou. Totéž ukázali Vohralíková a Rabušic (2004, data Život ve stáří) a Svobodová (2010, česká data GGS). Záměrem tohoto textu je přispět k rozšíření poznatků o mezigenerační finanční pomoci v českém kontextu - zejména tedy o finanční pomoci rodičovské. Data, které používám, sice neumožňují její vyčerpávající prozkoumání, prezentovaná zjištění však mohou poskytnout určitý základ dalším analýzám. Zájem v následující části tvoří explorační některých možných faktorů ovlivňujících pravděpodobnost malé a větší finanční pomoci poskytované českými rodiči potomkům ve věku 26 a více let.

Data, proměnné a postup

S přihlédnutím k tomu, že primárním cílem analýzy je explorační, volím datový soubor s jednoduchou verzí proměnné finanční pomoci⁷. K popisu mezigeneračních finančních transferů v českém kontextu tedy používám data z šetření Spotřebitelé a spotřeba ve vyšším věku. Tato data byla sbírána v listopadu a prosinci roku 2011 agenturou FOCUS od obyvatel ČR ve věku 40 a více let⁸. Metodou sběru dat byl standardizovaný rozhovor s tazatelem. Vzorek byl sestaven kvótním výběrem (s kvótními znaky pohlaví, věk, vzdělání, kraj, velikost obce). Míra návratnosti šetření byla 61 % (Rozsival, 2011). Primárně bylo šetření zaměřeno na spotřební chování, série otázek se však týkala i peněžních transferů. Do analýzy vybírám následující proměnné:

Finanční pomoc

Respondentům byla ke zhodnocení nabídnuta tato tvrzení:

- Bez finanční pomoci od dětí/vnuků by moje životní situace byla mnohem horší.
- Přispívám svým dětem/vnukům alespoň malými částkami peněz.
- Přispívám svým dětem/vnukům i na větší výdaje, jako jsou získání bytu, nákup auta nebo vybavení domácnosti.

První z výroků zjišťující pomoc přijímanou od potomků zahrnují pro úplnost a budu s ním pracovat pouze v deskriptivní rovině. V případě proměnných malé a větší finanční pomoci pak pro zjednodušení analýzy dichotomizují původní Likertovu škálu s pěti kategoriemi (v podobě 1. zcela souhlasím až 5. zcela nesouhlasím, viz tabulka č. 2) do podoby (1) souhlas a (0) nesouhlas.

Další proměnné

Za účelem analýzy možných determinantů finanční pomoci byly ze souboru vybrány tyto nezávislé proměnné: Pohlaví respondenta s kategoriemi (1) muž, (0) žena; vzdě-

lání respondenta s kategoriemi (1) základní včetně neukončeného, (2) střední bez maturity, (3) střední s maturitou, (4) vysokoškolské; věk respondenta; a průměrný čistý měsíční příjem respondentovy domácnosti s kategoriemi (1) do 14 000, (2) 14 001–20 000, (3) 20 001–30 000 a (4) 30 001 a více (kategorický charakter této proměnné odráží způsob, jímž byl příjem zaznamenáván v rámci šetření⁹). Jako další jsem zvolila počet dětí a počet vnoučat, přičemž poslední kategorie u těchto proměnných byla rekódována tak, aby zahrnovala 3 a více dětí a 5 a více vnoučat. Dalšími použitými proměnnými jsou korezidence s potomkem, jež byla vytvořena z proměnné sledující složení domácnosti a jež je dichotomickou proměnnou s kategoriemi (1) korezidence, (0) bez korezidence¹⁰; proměnná sledující, je-li respondent ženatý s kategoriemi (1) ženatý/vdaná, (0) jiný rodinný stav; a hodnocení současného zdravotního stavu na škále od 1 do 10, kde 1 znamená „zcela bez zdravotních potíží“ a 10 „výrazné zdravotní potíže“.

Postup

Vzhledem k tomu, že hlavním zájmem jsou transfery mezi rodiči a jejich dospělými dětmi, vylučuji z analýzy zaprvé všechny respondenty, kteří uvedli, že žádné děti nemají (88 pozorování), a za druhé respondenty, jejichž všechny děti nejsou starší 25 let (dalších 503 pozorování). Tato věková hranice pro dospělé děti byla zvolena s ohledem na povahu dat, která jinou specifikací neumožňují, neboť v rámci šetření nebyl zjišťován věk potomka jako takový, nýbrž počet potomků ve věkových skupinách do 15 let, 16–25 let, 26 a více let. Dále byli vyloučeni respondenti, kteří na výroky týkající se malé a velké finanční pomoci svým dětem/vnukům odpověděli buďto „ani souhlas, ani nesouhlas“, nebo „netýká se“ (dohromady 251 pozorování). Tímto byla umožněna konstrukce binární závisle proměnné. Vyloučila jsem také všechny respondenty, jejichž odpověď na některou z vybraných otázek byla kódována jako chybějící hodnota (zbylých 91 pozorování). Těmito úpravami byl počet pozorování snižen na N=510 z původních N=1443 pozorování. V následující části budou vybrané proměnné nejprve stručně popsány. Ve druhém kroku pak pomocí binomiální logistické regrese odhadnu jejich efekty na šanci poskytnutí malé a velké finanční pomoci. Výsledky budou v závěru diskutovány; stejně tak limitace textu.

Výsledky

Deskriptivní výsledky

Popisné statistiky shrnuje tabulka č. 1. Mezi respondenty převažovaly ženy (57 %), věkový průměr činil 66 let. Nejvíce respondentů dosáhlo středoškolského vzdělání bez maturity (39 %); vysokoškolsky vzdělaných bylo 13 % respondentů. Více než polovina respondentů byla ženatých/vdaných (55 %). V průměru měli respondenti dvě děti a tři vnoučata; jedinců bez vnoučat bylo 8 %. Ko-

rezidenci se svými dospělými dětmi deklarovalo 12 % respondentů. V průměru se respondenti umísťovali na škále spíše blíže k horšímu nežli lepšímu zdravotnímu stavu. Dvacet sedm procent respondentů uvedlo měsíční příjem domácnosti v kategorii do 14 tisíc korun, 26 % udalo příjem mezi 14 a 20 tisíci korunami, 30 % pak příjem v rozmezí mezi 20 a 30 tisíci a v 18 % případů příjem domácnosti přesahoval 30 tisíc korun.

Rozložení odpovědí na otázky týkající se přijímání a poskytování finanční pomoci detailněji ukazuje tabulka č. 2.

Co se týče finanční závislosti na dětech či vnucích, 13 % respondentů s výrokem souhlasilo, zatímco 69 % nesouhlasilo. Devět procent pak uvedlo, že se jich výrok netýká. Zde není vyloučeno, že se alespoň z části jedná o rodiče, kteří od svých potomků žádnou finanční pomoc nepřijímají, a proto ji tedy nemohou komentovat v termínech (ne)souhlasu¹¹. Tendence spíše nesouhlasit je v souladu s předchozími zjištěními poukazujícími na důležitost finanční samostatnosti rodičů ve vztahu k dospělým dětem (např. Sýkorová, 2005). Finanční pomoc dětem/vnukům byla nejčastější ve své méně nákladné podobě: 60 % respondentů souhlasilo, že svým dětem, případně vnukům přispívá menšími částkami. Vysoké finanční příspěvky naopak deklarovalo pouze 20 % respondentů.

Multivariační výsledek

Pomocí binomiální logistické regrese byly odhadnuty modely šance malé a velké finanční pomoci dětem/vnukům¹². V obou případech první model vždy obsahoval proměnné jedincova pohlaví, věku, vzdělání a průměrného měsíčního příjmu domácnosti. Do druhého modelu pak byly přidány proměnné počtu dětí, počtu vnoučat, korezi-

Tabulka č. 1: Popisné statistiky proměnných vstupujících do analýzy. Česká republika, 2011. N=510.

Pohlaví (% žen)	57,1
Věk	46–88
Věk (průměr)	65,9
Vzdělání (%)	
Základní (vč. nedokončeného)	32,6
SŠ bez maturity	38,8
SŠ s maturitou	15,9
VŠ	12,8
Ženatí/ vdané (%)	54,5
Zdravotní stav (průměr)	5,7
Počet dětí (průměr), %	2,0
Počet vnoučat (průměr)	2,8
Osoby bez vnoučat (%)	8,0
Korezidence s dětmi (%)	12,2
Měsíční příjem domácnosti (%)	
do 14 000 Kč	26,7
14 001–20 000 Kč	25,7
20 001–30 000 Kč	30,0
30 001 a více Kč	17,7

Tabulka č. 2: Rozložení odpovědí na tři otázky týkající se finanční pomoci od dětí/vnuků a dětem/vnukům, relativní a absolutní četnosti. Česká republika, 2011. N=510.

	Bez finanční pomoci od dětí/vnuků by byla moje životní situace mnohem horší	Přispívám svým dětem/vnukům alespoň malými částkami peněz	Přispívám svým dětem/vnukům i na větší výdaje ...
zcela souhlasím	5(N=25)	14(N=73)	6(N=30)
spíše souhlasím	8(N=40)	46(N=235)	14(N=73)
ani souhlasím, ani nesouhlasím	9(N=74)	N/A	N/A
spíše nesouhlasím	20(N=102)	20(N=102)	26(N=132)
zcela nesouhlasím	49(N=250)	20(N=100)	54(N=275)
netýká se	9(N=46)	N/A	N/A
celkem	100 %	100 %	100 %

Tabulka č. 3: Statistika vhodnosti modelů logistické regrese poskytování menší finanční pomoci (dospělým) dětem/vnukům. Česká republika, 2011. N=510.

Model	Popis modelu	LR2	d.f.	AIC	BIC	p-hodota
M1	pohlaví + věk + vzdělání + příjem domácnosti	25,6	8	677,2	715,4	0,001
M2	M1 + počet dětí + počet vnoučat + korezidence s dětmi + ženatý/vdaná + zdravotní stav	59,0	13	653,8	713,1	<0,0005
Kontrasty						
M2-M1		33,4	5	-23,4	-2,3	<0,0005

Tabulka č. 4: Odhadnuté efekty a standardní chyby (v závorkách) vybraných modelů logistické regrese poskytování menší finanční pomoci (dospělým) dětem/vnukům. 2011. N=510.

	Model 1	Model 2
Pohlaví (muž)	-0,198(0,198)	-0,276(0,213)
Věk	-0,012(0,011)	-0,010(0,013)
Vzdělání (ZŠ nebo méně je referenční kategorie)		
SŠ bez maturity	0,003(0,226)	0,029(0,236)
SŠ s maturitou	0,325(0,300)	0,334(0,315)
VŠ	0,014(0,319)	-0,087(0,333)
Příjem domácnosti (do 14 tis. je referenční kategorie)		
14 001–20 000	0,267(0,256)	-0,311(0,307)
20 001–30 000	0,833**(0,263)	0,101(0,338)
30 001 a více	1,035**(0,325)	0,201(0,403)
Počet dětí		-0,233(0,183)
Počet vnoučat		0,214**(0,081)
Korezidence s dětmi		0,558(0,348)
Ženatý/vdaná		0,953***(0,264)
Zdravotní stav		-0,174***(0,047)
Konstanta	0,749(0,851)	1,488(0,963)

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; † $p < 0,10$

dence s dětmi, zdravotního stavu a proměnná zjišťující, zda je respondent ženatý. Modely byly srovnávány pomocí testu poměrem věrohodností (likelihood ratio test) a kritérii BIC a AIC¹³. S ohledem na povahu dat, která vznikla kvótním výběrem, jsou však tato kritéria spíše orientační; striktnější interpretace není v takovémto případě možná. Výsledky ukazují tabulky č. 3–6.

U menší finanční pomoci lze na základě LR testu a obou informačních kritérií preferovat model 2 (tabulka č. 3). Oba odhadnuté modely prezentuje tabulka č. 4. Statisticky významný efekt příjmu domácnosti, přítomný v modelu 1, zmizel se zavedením dalších proměnných do modelu 2. Z modelu 2 také vidíme, že pohlaví, věk, sdílené bydlení s potomkem ani vzdělání neměly na šanci malé finanční pomoci statisticky významný efekt; v případě vysokoškolského vzdělání však došlo ke změně efektu z pozitivního na negativní. Šance malé pomoci nebyla ovlivněna ani počtem dětí, jehož efekt sice byl negativní, nikoli však statisticky odlišný od nuly. Statisticky významný efekt na druhou stranu nalzáme v případě počtu vnoučat, přičemž s každým dalším vnoučetem se šance menší pomoci zvyšovala zhruba o 24 % ($1 - [e^{-0,214}]$; $p < 0,01$). Šanci menší pomoci zvyšoval také manželský stav, a to asi 2,6krát ($e^{0,953}$; $p < 0,001$). Stav zdravotní naopak tuto šanci snižoval asi o 16 % s každým posunutím na škále směrem ke špatnému zdravotnímu stavu ($e^{-0,174}$; $p < 0,001$).

Co se týče pomoci dětem/vnukům s většími výdaji, zde je na základě informačních kritérií i testu poměrem věrohodností třeba upřednostnit jednodušší model (tabulka č. 5). Z tabulky č. 6 je patrné, že na rozdíl od menší finanční výpomoci závisela finanční pomoc s objemnějšími výdaji statisticky významně na příjmu dárce domácnosti. Její šance se přitom zvyšovala se zvyšujícím se příjmem: příjem v kategorii mezi 14 a 20 tisíc Kč navýšoval šanci pomoci zhruba 1,4krát, příjem v kategorii mezi 20 a 30 tisíci Kč zhruba 3krát a příjem v nejvyšší kategorii pak dokonce 3,7krát. Efekt kategorie 14–20 tisíc Kč ovšem nebyl statisticky významný na obvyklé hladině významnosti. Tabulka č. 6 za účelem možnosti srovnání zahrnuje i výsledky z modelu 2. V tomto modelu zůstává efekt dvou nejvyšších kategorií příjmu domácnosti statisticky významný, a to na téže hladině významnosti ($p < 0,01$). Na marginální významnosti navíc nabyt efekt věku (s každým dalším rokem věku se šance poskytnutí větší finanční pomoci snižovala zhruba o 3 %; $p < 0,1$). Jedinou další proměnnou, u níž byl zjištěn statisticky významný efekt, pak byl opět počet vnoučat – s každým dalším vnoučetem se šance poskytnutí větší finanční pomoci zvyšovala o 26 % ($p < 0,05$).

Diskuse

Jak jsme tedy měli možnost vidět, objemnější finanční pomoc statisticky významně závisela na finančních prostředcích, jimiž rodiče disponovali, přičemž byla s větší pravděpodobností poskytována těmi rodiči, kteří

tak s ohledem na své finance učinit mohli. Důležitou roli rodičovských zdrojů zmiňují např. Schenk a kol. (2013), podle nichž lze předpokládat, že potomkům budou finančně vypomáhat bohatší rodiče, neboť obava rodiče o materiální zabezpečení potomka je nevyhnutelně svázána s obavou o vlastní zabezpečení¹⁴. Příjem domácnosti na druhou stranu nehrál roli v případě menší pomoci, jež byla ovlivňována jinými faktory: zdravotním stavem, manželským stavem a počtem vnoučat. Se zhoršujícím se zdravotním stavem se snižovala pravděpodobnost malé finanční pomoci; pomoc s většími výdaji jí naopak ovlivněna nebyla. Podobně manželství šanci malé pomoci navyšovalo, taktéž ale nebyl doložen jeho efekt na pomoc větší. Vysvětlení těchto zjištění zřejmě do značné míry závisí na povaze a kontextu drobné finanční pomoci, o kterých nám však data informace nepodávají (například, dochází k drobné finanční pomoci v situacích, jichž se nemocní rodiče, případně prarodiče účastní méně často, než zdraví, a kterých se ženatí/vdané účastní častěji, než rodiče jiných rodinných stavů? Je malá pomoc výsledkem osobních setkání, která jsou méně frekventovaná u nemocných rodičů a více frekventovaná u rodičů ženatých/vdaných?). Počet vnoučat naopak pozitivně ovlivňoval poskytování pomoci obou sledovaných druhů. Dospělým dětem se tedy může dostávat finanční pomoci v závislosti na tom, mají-li sami děti (což by bylo v souladu s predikcemi altruistického modelu). Na druhou stranu se však může jednat i o zkreslení vzniklé formulací otázek, které tím, jak děti a vnoučata kombinují, mohou být určitým způsobem zavádějící. Ani jeden z typů finanční pomoci dospělým dětem nebyl ovlivněn rodičovských pohlavím, věkem, vzděláním nebo sdíleným bydlením s potomkem.

Nyní je na místě zmínit několik limitací tohoto textu. Předně se jedná o kombinaci dětí a vnuků jakožto příjemců finanční pomoci, která mohla ovlivnit jak způsob, jakým respondenti na tyto otázky odpovídali, tak i typ získané informace (je nezbytné se ptát, jak respondenti výrokům rozuměli). Druhým problémem jsou pak chybějící charakteristiky potomků (věk, pohlaví, SES, pracovní status apod.), které by bylo možné použít jako kontrolní proměnné¹⁵. Oba tyto nedostatky mohly způsobit zkreslení prezentovaných výsledků a tedy i nedostatečný popis fenoménu mezigeneračních finančních transferů v kontextu ČR. Budoucí analýzy by se měly soustředit na potomky a vnoučata odděleně, neboť nelze předpokládat, že finanční pomoc dětem a vnukům se ve své frekvenci, velikosti či ve svých motivech neliší. Měla by také být použita data, která sledují frekvenci, kontext, načasování a přesnější výši rodičovské pomoci dospělým dětem; případně obsahují i proměnné, které umožní testování zmíněných teoretických modelů.

Shrnutí a závěr

V souladu s předchozími zjištěními (např. Sýkorová, 2005) bylo ukázáno, že čeští rodi-

Tabulka č. 5: Statistiky vhodnosti modelů logistické regrese poskytování větší finanční pomoci (dospělým) dětem/vnukům. Česká republika, 2011. N=714.

Model	Popis modelu	LR2	d.f.	AIC	BIC	p-hodota
M1	pohlaví + věk + vzdělání + příjem domácnosti	37,9	8	493,2	531,3	<0,0005
M2	M1 + počet dětí + počet vnoučat + koresidence s dětmi + ženatý/vdaná + zdravotní stav	46,9	13	494,3	553,6	<0,0005
Kontrasty						
M2-M1		8,9	5	1,1	22,3	0,112

Tabulka č. 6: Odhadnuté efekty a standardní chyby (v závorkách) z vybraných modelů logistické regrese poskytování větší finanční pomoci (dospělým) dětem/vnukům. 2011. N=510.

	Model 1	Model 2
Pohlaví (muž)	-0,016(0,241)	-0,005(0,249)
Věk	-0,022(0,014)	-0,029†(0,016)
Vzdělání (ZŠ nebo méně je referenční kategorie)		
SŠ bez maturity	-0,271(0,303)	-0,277(0,308)
SŠ s maturitou	0,421(0,340)	0,333(0,349)
VŠ	0,401(0,365)	0,361(0,377)
Příjem domácnosti (do 14 tis. je referenční kategorie)		
14 001-20 000	0,326(0,397)	0,363(0,438)
20 001-30 000	1,067**(0,364)	1,180**(0,443)
30 001 a více	1,306**(0,404)	1,404**(0,490)
Počet dětí		-0,213(0,224)
Počet vnoučat		0,230*(0,099)
Koresidence s dětmi		-0,307(0,399)
Ženatý/vdaná		-0,037(0,311)
Zdravotní stav		-0,090(0,056)
Konstanta	-0,674(1,066)	0,012(1,200)

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; † $p < 0,10$

če jen v omezené míře připouští finanční závislost na svých dětech. Co se týče peněžních transferů směrem od rodičů k dětem, viděli jsme, že ty byly nejčastější ve své méně nákladné podobě, tuto pomoc deklarovala 60 % dotazovaných. Tentýž výsledek (tj. že finanční transfery jsou častěji nízké a že rozhodně nejsou poskytovány všemi rodiči) získali i někteří autoři pracující se zahraničními daty (Zissimopoulos a Smith, 2010; Schenk a kol., 2010; Brandt a Deindl, 2013; Henretta a kol., 2013). Multivariační analýza pak ukázala, že menší finanční pomoc závisela na nefinančních faktorech, jimiž byly zdravotní stav, rodinný stav a počet vnoučat. Nákladnější pomoc se naopak téměř výhradně odvíjela od příjmu domácnosti. Tato pomoc přitom byla s větší pravděpodobností poskytována těmi rodiči, kteří disponovali potřebnými prostředky. Zdálo by se tedy, že - přinejmenším v případě finanční pomoci potomkům - je deklarovaný důraz na mezigenerační solidaritu v českém prostředí odrazem faktické praxe. Vzhledem k nastíněným limitacím je však vyvozování obecnějších závěrů nezbytné prozatím odložit.

1 Tento text vznikl s finanční podporou Grantové agentury České republiky (projekt č. 13-34958S).

- 2 Autoři rozlišují mezi tzv. inter vivos transfery, které jsou uskutečňovány za života dárce, a dědictvím. Inter vivos transfery od rodičů k dospělým dětem jsou často distribuovány nerovnoměrně, zatímco dědictví rovnoměrně (Bianchi a kol., 2012; Light a McGarry, 2004; Dunn a Phillips; 1997).
- 3 A to jak v případě transferů mezi rodiči a jejich dospělými dětmi (Sten Hartnett a kol., 2013; George, 1998; Albertini a kol., 2007; Attias-Donfut a kol., 2005; Bianchi a kol., 2008), tak v případě transferů mezi prarodiči a vnoučaty (Hoff, 2007).
- 4 Vztah mezi finanční pomoci a potomkovým příjmem zde není zcela jednoznačný (viz Berry, 2001).
- 5 Naopak je-li primárním motivem recipocita, pak štedrá státní pomoc frekvenci mezigeneračních transferů spíše navýší (tzv. „crowding in“ hypotéza; Brandt a Deindl, 2013; McGarry a Schoeni, 1995). Hypotéza vytěsnění prozatím nebyla empiricky podpořena (Schenk a kol., 2013; Kunemund, 2005; Brandt a Deindl, 2013).
- 6 Silverstein (2006) podotýká, že smíšená evidence pro altruistický model může být výsledkem různých definic altruismu napříč studiemi.
- 7 Ve srovnání s datovými soubory SHARE nebo GGS neobsahuje použitý datový soubor informaci o mezigeneračních transferech v takovém detailu (např. není uvedeno, co všechno spadá do finanční pomoci, případně jaká částka zhruba konstituuje „malou“ finanční pomoc). Na druhou stranu však zjišťuje jistou „obvyklou praxi“ a tedy vyhovuje účelu jednoduché explorační daného fenoménu.
- 8 Výsledky jsou tedy zobecnitelné na populaci ČR ve věku 40 a více let.

- 9 Příjem domácností byl upřednostněn před příjmem individuálním, a to zaprvé kvůli možné kolinearitě obou proměnných. Existující zjištění navíc naznačují, že členové domácností mají své individuální příjmy tendenci vnímat jako společné a že s nimi tedy nutně nenakládají „samostatně“ (viz např. Hamplová a Le Bourdais, 2009; European Commission, 2013; Pahl, 1995; ČSÚ, 2012)
- 10 Otázka zahrnovala jak děti vlastní, tak nevlastní a také partnery dětí.
- 11 Jen připomenutí, že všichni bezdětní respondenti byli z analýzy vyloučeni.
- 12 Děti považují za dospělé (26 a více let), na věk vnuků nebylo aplikováno žádné omezení.
- 13 Bayesovské a Akaikeho informační kritérium. Při srovnávání modelů poukazuje v obou případech nižší hodnota na preferovaný model.
- 14 Poskytnutí/obdržení transferu rodičem může být ovlivněno např. věkem potomka (Sten Hartnett a kol., 2013), počtem dětí, pořadím narození (Emery, 2013) nebo tím, je-li potomek vlastní či nevlastní (Henretta a kol., 2013). Vliv charakteristik potomků, jakými jsou zaměstnanecký status, počet dětí, výše příjmu apod. pak předpokládají oba výše diskutované modely.

Literatura

- Albertini, Marco - Kohli, Martin - Vogel, Claudia. Intergenerational Transfers of Time and Money in European Families: Common Patterns - Different Regimes? *Journal of European Social Policy*, 2007, roč. 17, č. 4, s. 319-334.
- Albertini, Marco - Kohli, Martin. The Generational Contract in the Family: An Analysis of Transfer Regimes in Europe. *European Sociological Review*, 2013, roč. 29, č. 4, s. 828-840.
- Albertini, Marco - Radl, Jonas. Intergenerational Transfers and Social Class: Inter-Vivo Transfers as Means of Status Reproduction? *Acta Sociologica*, 2012, roč. 55, č. 2, s. 107-123.
- Altonji, Joseph G. - Hayashi, Fumio - Kotlikoff, Laurence. *The Effect of Income and Wealth on Time and Money Transfers between Parents and Children* [online]. Working Paper 5522. National Bureau of Economic Research. 1996. [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: http://www.nber.org/papers/w5522.pdf?new_window=1
- Arrondel, Luc - Masson, André. Family Transfers Involving Three Generations. *The Scandinavian Journal of Economics*, 2001, roč. 103, č. 3, s. 415-443.
- Attias-Donfut, Claudine - Ogg, Jim - Wolff, Francois-Charles. European Patterns of Intergenerational Financial and Time Transfers. *European Journal of Aging*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 161-173.
- Berry, Brent M. *Financial Transfers from Parents to Adult Children: Issues of Who is Helped and Why* [online]. PSC Research Report No. 01-485, 2001. [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr01-485.pdf>
- Bianchi, Suzanne M. - Hotz, V. Joseph - McGarry, Kathleen - Seltzer, Judith. Intergenerational Ties. Theories, Trends, and Challenges. In Booth, A. et al. (eds.) *Intergenerational Caregiving*. Washington, D.C.: The Urban Institute Press, 2008, s. 3-43.
- Bianchi, Suzanne M. - Seltzer, Judith A. - Song, Xi - Schoeni, Robert. Money and Time Transfers from Parents to Adult Children in the United States: New Evidence on between and within Family Differences from June 2012 Survey of Consumers [online]. 2012. [cit. 2013-11-12]. Dostupné z: <http://paa2013.princeton.edu/papers/130780>
- Brandt, Martina - Deindl, Christian. Intergenerational Transfers to Adult Children in Europe: Do Social Policies Matter? *Journal of Marriage and Family*, 2013, roč. 75, č. 1, s. 235-251.
- Cox, Donald - Rank, Mark R. Inter-Vivos Transfers and Intergenerational Exchange. *The Review of Economics and Statistics*, 1992, roč. 74, č. 2, s. 305-314.
- ČSÚ. *Domácnosti pod lupou: kdo má hlavní slovo?* [online]. 2012. [cit. 2014-3-4]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/1e01747a199f30f4c1256bd50038ab23/ca93d989aea6bdd3c12579cf0020ab36/\\$FILE/silc033012_analyza.pdf](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/1e01747a199f30f4c1256bd50038ab23/ca93d989aea6bdd3c12579cf0020ab36/$FILE/silc033012_analyza.pdf)
- Dunn, Thomas A. - Phillips, John W. The Timing and Division of Parental Transfers to Children. *Economic Letters*, 1997, roč. 54, č. 2, s. 135-137.
- Emery, Thomas. Intergenerational Transfers and European Families: Does the Number of Siblings Matter? *Demographic Research*, 2013, roč. 29, s. 247-274.
- European Commission. *Income Pooling and Equal Sharing within the Household - What Can We Learn from the 2010 EU-SILC Module?* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2013. [cit. 2014-4-10]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-13-013/EN/KS-RA-13-013-EN.PDF
- Glaser, Karen - Montserrat, Eloi Ribé - Waginger, Ulrike - Price, Debora - Stuchbury, Rachel - Tinker, Anthea. *Grandparenting in Europe*. Report June 2010 [online]. 2010. [cit. 2014-2-24]. Dostupné z: <http://www.grandparentsplus.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/Grandparenting-in-Europe-Report.pdf>
- Hamplová, Dana - Le Bourdais, Céline. One Pot or Two Pot Strategies? Income Pooling in Married and Unmarried Households in Comparative Perspective. *Journal of Comparative Family Studies*, 2009, roč. 40, č. 3, s. 355-385.
- Henretta, John C. - Van Voorhis, Matthew F. - Soldo, Beth J. Parental Money Help to Children and Stepchildren [online]. *Journal of Family Issues*, 2013. DOI: 10.1177/0192513X13485077
- Hoff, Andreas. Patterns of Intergenerational Support in Grandparent-Grandchild and Parent-Child Relationships in Germany. *Aging and Society*, 2007, roč. 27, č. 5, s. 643-665.
- Jeřábek, Hynek. Rodinná péče o seniory jako „péče z lásky“: nové argumenty. *Sociologický časopis*, 2009, roč. 45, č. 2, s. 243-265.
- Kohli, Martin. Intergenerational Transfers and Inheritance: A Comparative View. In Silverstein, M. (ed.) *Intergenerational Relations across Time and Place*. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* 24. New York: Springer, 2004, s. 266-289.
- Kuchařová, Věra. *Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření* [online]. Praha: VÚPSV, 2002. [cit. 2014-2-19]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/zivest.pdf>
- Künemund, Herald - Motel-Klingebiel, Andreas - Kohli, Martin. Do Intergenerational Transfers from Elderly Parents Increase Social Inequality among Their Middle-Aged Children? Evidence from the German Ageing Survey. *The Journal of Gerontology*, 2005, roč. 60B, č. 1, s. S30-S36.
- Lee, Yean-Ju - Aytac, Isik A. Intergenerational Financial Support among Whites, African American, and Latinos. *Journal of Marriage and Family*, 1998, roč. 60, č. 2, s. 426-441.
- Light, Audrey - McGarry, Kathleen. Why Parents Play Favorites: Explanations for Unequal Bequests. *The American Economic Review*, 2004, roč. 94, č. 5, s. 1669-1681.
- McGarry, Kathleen - Schoeni, Robert F. Transfer Behavior in the Health and Retirement Study: Measurement and the Redistribution and Resources within the Family. *The Journal of Human Resources*, 1995, roč. 30, s. S184-S226.
- Možný, Ivo - a kol. *Mezigenerační solidarita. Výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu „Hodnota dětí a mezigenerační solidarita“*. Brno: VÚPSV, 2004.
- Pahl, Jan. His money, her money: Recent research on financial organisation in marriage. *Journal of Economic Psychology*, 1995, roč. 16, č.3, s. 361-376.
- Petrová Kafková, Marcela. Mezigenerační solidarita ve stárnoucí společnosti [online]. *Sociální studia*, 2010, roč. 4, s. 63-84. [cit. 2014-2-12]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/110215114410.pdf>
- Přidalová, Marie. Mezi solidaritou a konfliktem: Zkušenost pečujících dcer a synů. *Sociální studia* [online]. 2007, roč. 1-2, s. 219-236. [cit. 2014-1-30]. Dostupné z: <http://www.socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305112658.pdf>
- Rabušic, Ladislav. Jsou čeští senioři chudí? *Sociologický časopis*, 1998, roč. 34, č. 3, s. 303-320.
- Rozsival, Filip. *Technická zpráva ke sběru dat - výzkum na téma „Spotřebitelé a spotřeba ve vyšším věku“* pro Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. Focus - Marketing and social research, 2011.
- Schenk, Niels - Dykstra, Pearl - Maas, Ineke. The Role of European Welfare States in Intergenerational Money Transfers: A Micro-Level Perspective. *Aging and Society*, 2010, roč. 30, s. 1315-1342.
- Sten Hartnett, Caroline - Furstenberg, Frank F. - Birditt, Kira S. - Fingerman, Karen L. Parental Support During Young Adulthood: Why Does Assistance Decline with Age? *Journal of Family Issues*, 2013, roč. 34, č. 7, s. 975-1007.
- Svobodová, Kamila. Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice [online]. 2010. [cit. 2014-3-6]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Do_1574.pdf
- Svobodová, Kamila. Seniorská generace a její životní situace. In Kuchařová, V. - Šťastná, A. (eds.) *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha: VÚPSV, 2009, s. 89-106.
- Sýkorová, Dana. Osobní autonomie seniorů v kontextu rodinných vztahů. In Sýkorová, D. et al. (eds.) *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 45-62.
- Treiman, Donald J. *Quantitative Data Analysis. Doing Social Research to Test Ideas*. San Francisco, CA: John Wiley and Sons, Inc, 2009.
- Veselá, Jitka. 2002. *Představy rodinných příslušníků o zabezpečení péče nesoběstačným rodičům* [online]. 2010. [cit. 2014-1-30]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/detsen.pdf>
- Vidovičová, Lucie - Rabušic, Ladislav. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí z pohledu české veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu* [online]. Praha: VÚPSV, 2003. [cit. 2013-3-4]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vidrab.pdf>
- Vohralíková, Lenka - Rabušic, Ladislav. *Čeští senioři včera, dnes a zítra* [online]. Praha: VÚPSV, 2004. [cit. 2014-3-4]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf
- Zissimopoulos, Julie M. - Smith, James P. *Unequal Giving: Monetary Gifts to Children across Countries and over Time* [online]. IZA Discussion Paper No. 4698. 2010. [cit. 2013-11-12]. Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp4698.pdf>

Autorka působí v Ústavu populačních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

Projekt MPSV a FDV „Vzdělávání uchazečů o zaměstnání v oblasti socioekonomických kompetencí“, spolufinancovaný z ESF a státního rozpočtu, je určen pro uchazeče o zaměstnání evidované ÚP déle než pět měsíců. Ti v něm zdarma získají finanční gramotnost a naučí se měkkým dovednostem. Osoby, u nichž hrozí, že se zadluží a dostanou se do dluhové pasti, se mají naučit zacházet s penězi a vycházet s tím, co mají. Vybraní absolventi splňující kritéria vzdělání a předchozí praxe budou moci absolvovat rekvalifikační kurs Konzultant pro prevenci předlužení v osobních financích a Lektor dalšího vzdělávání. Dalšími výstupy jsou webová stránka www.zivot-bez-dluhu.cz s články s radami, jak se pohybovat ve světě financí, a brožura „Život bez dluhů“. Projekt poběží do června 2015.

Zdroj: FDV